

Uwagi o faunie żądłówek (*Hymenoptera*, *Aculeata*)
okolic Przemyśla

Remarques sur la faune des Aculéates (*Hymenoptera*) des environs
de Przemyśl (Pologne)

napisał

STANISŁAW KRYSIŃSKI

Interesujące wyniki badań nad fauną chrząszczy Ziemi Przemyskiej, dokonanych przez T. Trellę i S. Smreczyńskiego zachęciły mnie do zajęcia się fauną żądłówek okolic tego miasta, leżącego na wschodnich i południowych kresach Polski w zasięgu faun krain tak rozmaitych pod względem zoogeograficznym jak Karpaty i Wołyń. Badania te prowadzę już od kilku lat, a w niniejszej notatce wykorzystuję częściowo ich rezultaty. Ponieważ szczególnie interesuję się zagadnieniem udziału w faunie okolic Przemyśla elementów kserotermicznych pontyjskich i pontomediterrańskich, omawiam głównie gatunki, które można do tych typów zasięgowych zaliczyć. Siedliskami takich gatunków są przede wszystkim wzgórza z dobrze zachowaną roślinnością, ścianki lessowe oraz wydmy piaszczyste.

Jednym z takich wzgórz, któremu szczególnie dużo poświęciłem uwagi, jest Winna Góra. Góra ta, wznosząca się do około 80 m nad poziom Sanu, opada w stronę rzeki stromymi zboczami, nachylonymi do południa i wschodu, pokrytymi grubą czapą lessu. Tworzy on tu piękne, kilkunastometrowe ścianki. Od szczytu wcinają się ku wschodowi i południowi głębokie parowy o podmokłym dnie. Z roślin występuje tu m. in. wisienka stepowa (*Prunus fruticosa* Pall.), *Carex micheli* Host., *Andropogon ischaemon* L., *Cam-*

panula sibirica L., *Linum austriacum* L., *Cytisus ruthenicus* Fisch. Stanowisko to jest bardzo dogodne dla żądłówek; w upalne letnie dni roją się tu, zwłaszcza przy ściankach, setki i tysiące osobników licznych ich gatunków. Podobne warunki siedliskowe mają także niektóre inne okoliczne wzgórza, jak Lipowica, Wzniesienie, oraz dalsze już góry łuczyckie i jaksmanickie. W odległości kilkunastu kilometrów na północny wschód od Przemyśla rozpościerają się wydmy piaszczyste.

Poniżej wymieniam i omawiam 16 gatunków, które uważam za najbardziej typowych przedstawicieli elementu pontyjskiego i pontomedyterrańskiego okolic Przemyśla. Cztery z tych gatunków są nowe dla fauny Polski.

1. *Colletes inexpectatus* Nosk.

Gatunek ten, nowy dla fauny Polski, występuje licznie na ściankach lessowych Winnej Góry. Na ściankach o ekspozycji południowej i wschodniej gnieździ się bardzo licznie, tak że ścianki podziurawione przez setki otworów wlotowych do gniazd, wyglądają jak sito. Samice znoszą do gniazd pyłek żółto kwitnących roślin motylkowych. Pszczolę tę zbierał w ostatnich latach J. Noskiewicz w okolicach Sandomierza i Jarosławia, W. Puławski nadto w Przeworsku. Zasięg jej u nas ku zachodowi nie jest jeszcze określony. Poza granicami Polski jest znana z Wołynia, Podola, okolic Lwowa, Budapesztu i Wiednia.

2. *Colletes nasutus* Sm.

Występuje w okolicach Przemyśla w miejscach piaszczystych. Mam okaz z okolic Radymna (1 ♀). Pszczola ta jest znana w Polsce z okolic Wrocławia, Nakła, Potoka, Starogardu i Wigier. Jest gatunkiem wschodnim, osiagającym zachodnią granicę rozmieszczenia w Meklemburgii, Brandenburgii i Frankonii.

3. *Andrena taraxaci* Jur.

Gatunek nowy dla fauny Polski. Schwyciłem jedną samicę na Zasanu na kwitnącym mniszku lekarskim (*Taraxacum officinale* Web.) 21 V 1949. Ma rozsiedlenie pontyjsko-medyterrańskie, jest

znana z Europy południowej, Węgier, Austrii, Badenii, Podola, południowego Wołynia i okolic Lwowa. W r. 1953 W. Puławski schwycił jednego samca koło Henrykowa na Dolnym Śląsku. Roślinami żywicielskimi są podbiał i mniszek lekarski.

4. *Andrena ratisbonensis* E. Stöckh.

Gatunek nowy dla fauny Polski. Schwyciałem 3 samice na kwiatkach szczodrzeńca na Winnej Górze w maju. Pszczoła ta była dotychczas znana z okolic Lwowa, Kijowa, Zagrzebia i Ratysbony, a w ostatnich już latach wykazano ją w Austrii i Frankonii. Wszędzie jest uważana za bardzo rzadką, jedynie pod Lwowem zbierał ją J. Noskiewicz dość licznie na kwiatkach szczodrzeńca ruskiego.

5. *Rhophites hartmanni* Friese

Gatunek ten został wykazany z Polski dopiero niedawno z Sandomierzu przez J. Noskiewicza [9]. Pod Przemyślem zbierałem tę pszczołę prawie wyłącznie na stanowiskach ruderalnych, na przydrożach i przychaciach na kwiatkach *Ballota nigra* L. Jest to jedna z niewielu roślin, której kwiaty odwiedza. Ponadto widywałem ją rzadko na kwiatkach *Leonurus cardiaca* L. Na tych samych roślinach zbierał ją J. Noskiewicz w okolicach Jarosławia i pod Puławami, a W. Puławski w Żurawicy pod Przemyślem. Jak z tego wynika, gatunek ten na szerokim froncie przekracza wschodnie granice Polski, nie sięga jednak daleko ku zachodowi, gdyż już pod Łańcutem W. Puławski poszukiwał go w r. 1954 nadaremnie na roślinach, na których zawsze występuje. Gatunek ma zasięg pontyjski, jest znany poza podanymi wyżej stanowiskami z Podola, Ukrainy naddnieprzańskiej, Węgier i Austrii, występuje nadto w Słowacji.

6. *Panurginus labiatus* Ev.

Pszczołę tę zbierałem licznie koło Przemyśla w lipcu 1955 r. na kwiatkach *Berteroa incana* D. C. W tym samym roku stwierdził J. Noskiewicz występowanie jej w Jarosławiu, a W. Puławski w Przeworsku. Ponadto jest ona znana w Polsce tylko ze Śląska [3]. Odkrycie tego gatunku na kilku stanowiskach w do-

linie Sanu ma szczególnie ważne znaczenie z tego powodu, że był on podawany [6] jako jeden z głównych przykładów dysjunkcji podkarpackiej w zakresie fauny. Na obszarach na północ od łuku Karpat był on dotychczas znany jedynie z jarowego Podola, okolic Tarnopola i Krzemieńca na wschodzie oraz ze Śląska i Brandenburgii na zachodzie. Stwierdzenie jego występowania także w dolinie Sanu nie podważa wprawdzie teorii dysjunkcji podkarpackiej, wykazuje jednak, że *P. labiatus* Ev. nie jest wcale tak dobrym jej przykładem, jak to dotychczas mniemano.

7. *Systropha planidens* Gir.

Gatunek ten występuje w okolicach Przemyśla licznie na Winnej Górze, gdzie obserwuję go już od kilku lat, a nadto w Lipowicy. Pojawia się pod koniec lipca i w sierpniu. Z Polski został wykazany dopiero niedawno [9] z Krzyżanowic nad Nidą. Poza Polską jest znany z Europy południowej, nadto z Niemiec środkowych, Austrii, Węgier, Czechosłowacji, Podola oraz ze strefy lasostępu i stepu ZSRR. Ma więc zasięg pontomedyterrański.

8. *Biastes brevicornis* Schck.

Gatunek ten jest pasożytem *Systropha planidens* Gir. i *S. curvicornis* Scop., a w związku z tym pojawia się w dwóch formach, większej i mniejszej. Ponieważ w okolicach Przemyśla występują oba gatunki *Systropha* Latr., znane mi są także obie formy pasożyta. Obie są tu dość rzadkie. Innych różnic między nimi, poza wielkością ciała, nie znajduję. W Polsce pszczoła ta była dotychczas rzadko obserwowana, znana jest bowiem tylko z okolic Wrocławia, Nakła, Bydgoszczy i Łowicza. W. Puławski łowił ją w Sandomierzu. Ogólny jej zasięg można pojmować jeszcze jako pontomedyterrański.

9. *Xylocopa valga* Gerst.

Mam z okolic Przemyśla tylko jeden okaz tego gatunku, schwytany na Zasaniu w maju 1950 r. Jest to gatunek wschodni, bardzo rozpowszechniony w pasie lasostępu i stepu ZSRR, pospolity jeszcze na jarowym Podolu. W Polsce był znany dotychczas tylko z okolic Krasnobrodu nad Wieprzem [6]. W Europie środkowej

zamieszkuje Rumunię, Węgry, Austrię i Morawy po Odrę, na terytorium Niemiec nie był dotychczas obserwowany. W obszarach na wschód od Polski zasięg tej pszczoły w kierunku północnym rozpościera się aż po Litwę i Łotwę.

10. *Anthophora pubescens* F.

Gnieździ się w ściankach lessowych, niekiedy w dużych ilościach. W Polsce była dotychczas znana z Chelmnna na Pomorzu, Wielkopolski, Śląska, Łowicza i Opatowa Kieleckiego. Ma zasięg pontomedyterrański.

11. *Tetralonia macroglossa* Ill. (= *malvae auct. nec Rossi*)

Zbierałem ją na Winnej Górze, na Zasaniu, w Kuńkowcach i pod Jarosławiem na kwiatach *Lavatera thuringiaca* L. W Polsce znana była z Leńkowa pod Grajewem i jednego stanowiska na Pomorzu Zachodnim. J. Noskiewicz i W. Puławski łowili ją licznie w okolicach Sandomierza. Gatunek ma zasięg zbliżony do pontomedyterrańskiego.

12. *Osmia ononidis* Fert. (= *tergestensis* Ducke)

Zebrałem dwa osobniki tej pszczoły na Winnej Górze na kwiatach *Lotus corniculatus* L. pod koniec maja 1940 r. W Polsce była ona znana dotychczas z okolic Sanoka, Jarosławia, Sandomierza i Krasnegostawu [9]. Gatunek ten ma zasięg pontomedyterrański. Jest znany z Europy południowej, Węgier i Austrii. Sprawa, czy *O. tergestensis* Ducke jest istotnie synonimem *O. ononidis* Fert. wymaga jeszcze zbadania. Być może, że mamy tu do czynienia z gatunkiem pontyjskim.

13. *Ammoplanus hofferi* Šnoflak

Gatunek nowy dla fauny Polski. Jeden okaz złowił w sierpniu 1955 K. Małski na jednej ze ścian lessowych pod Przemyślem. Jest to już trzeci gatunek *Ammoplanus* Gir. wykazany w ostatnich kilku latach z Polski. Dotychczas był on znany z Moraw i Słowacji.

14. *Cerceris sabulosa dahlbomi* Beaum.

Gatunek ten jest w okolicach Przemyśla dość częsty przy ściankach i na zboczach lessowych i występuje, podobnie jak i na innych stanowiskach w Polsce, tylko we wschodniej rasie *dahlbomi* Beaum., której rozmieszczenie nie jest jeszcze należycie wyjaśnione. Na Podolu naddniestrzańskim występuje ona bardzo licznie, jest znana ponadto z Węgier, Czechosłowacji i Austrii. W Austrii i Czechosłowacji występuje także forma typowa, która dalej ku zachodowi i nad Morzem Śródziemnym sama reprezentuje gatunek.

W Polsce gatunek ten jest znany z Sandomierza, gdzie jest bardzo liczny, W. Puławski łowił go nadto w Jarosławiu, Żurawicy pod Przemyślem, Przeworsku i Krzyżanowicach nad Nidą. Ostatnie stanowisko stanowi wzgórze gipsowe, w odróżnieniu od pozostałych, którymi są ścianki i zbocza lessowe.

15. *Cryptochilus versicolor* Scop.

Dwa egzemplarze tego gatunku schwytałem na Winnej Górze w lipcu i we wrześniu 1953 r. W Polsce był on dotychczas znany tylko z nielicznych stanowisk na Pomorzu. J. Noskiewicz i W. Puławski łowili go w Sandomierzu. Ma rozmieszczenie pontomedyterrańskie.

16. *Myrmosa brunripes* Lep.

Złowiłem tylko jedną parę tego gatunku. W Polsce był on dotychczas znany z Kazimierza nad Wisłą. W. Puławski łowił go nadto w Sandomierzu. Ma rozmieszczenie pontomedyterrańskie. Jest częsty w strefie stepu i lasostepu ZSRR, w Europie środkowej był znany, poza stanowiskiem wykazanim przez Minkiewicza [8]), z Podola i Czechosłowacji. W Europie południowej jest rozpowszechniony.

W powyższej pracy korzystałem ze wskazówek prof. dr. Jana Noskiewicza, za co Mu uprzejmie dziękuję

RESUME

L'auteur présente une liste des Aculéates capturés par lui aux environs de Przemyśl (Pologne S. E.). Toutes les espèces sont du type de distribution pontique ou pontoméditerranéenne. Les quatre suivantes sont nouvelles pour la faune de la Pologne: *Colletes inexpectatus* Nosk., *Andrena taraxaci* Gir., *Andrena ratisbonensis* E. Stöckh., *Ammoplanus hofferi* Šnoflak.

PIŚMIENICTWO — BIBLIOGRAPHIE

- [1] Blüthgen, P., Die Bienenfauna Pommerns, Stett. Entom. Zeit., Stettin, 80, 1910, p. 65-131.
- [2] Blüthgen, P., Die Bienenfauna Pommerns, *ibid.*, 103, 1942, p. 81-91.
- [3] Dittrich, R., Verzeichnis der bisher in Schlesien aufgefundenen Hymenopteren, I. *Apidae*, Zeitschr. f. Entom. N. F., Breslau, 27, 1903, p. 22-54.
- [4] Drogoszewski, K., Wykaz żądlówek zebranych w Polsce środkowej, Pol. Pismo Entom., Lwów, 11, 1933, p. 113-118.
- [5] Drogoszewski, K., Nowe dla Polski środkowej żądlówki, *ibid.*, 12, 1936, p. 125-131.
- [6] Kuntze, R. i Noskiewicz, J., Zarys zoogeografii polskiego Podola, Lwów 1933.
- [7] Łoziński, P., Blonkówki pszczołowate okolic Krakowa, Sprawozd. Kom. Fizjogr. PAU, Kraków, 53/54, 1920, 15 p.
- [8] Minkiewicz, R., *Myrmosa brunnipes* Lep. tudzież inne żądlówki południowe lub rzadkie, wykryte w Polsce środkowej, Fragm. Faun. Mus. Zool. Pol., Warszawa, 2, 1935, p. 189-227.
- [9] Noskiewicz, J., Kilka uwag o kserotermicznej faunie żądlówek Wyżyny Małopolskiej, Pol. Pismo Entom., Wrocław, 22, 1952, p. 305-322.
- [10] Stöckhert, F. K., Die Bienen Frankens, Deutsch. Entom. Zeitschr., Beiheft, Berlin, 1933, p. 1-294.
- [11] Stöckhert, F. K., Fauna Apoideorum Germaniae, Abh. Bayer. Ak. Wiss., Mat. naturw. Kl., München, 1954, p. 1-87.
- [12] Torka, V., Die Bienen der Provinz Posen, Zeitschr. Natwiss. Ver. Posen, 20, 1913, p. 97-181.